

CONSTRUCTIONS WITH CONJUNCTION "THAT" IN GEORGIAN AND TURKISH

„რომ“ კავშირიანი კონსტრუქციები ქართულსა და თურქულში

Harun Cimke

Doctor of Philology, Asoc. Professor of
Kutaisi Akaki Tsereteli State University, Kutaisi,
Tamar Mepe St #59, 4600, Georgia,
+ (995) 593 555000, harun.cimke@atsu.edu.ge
<https://orcid.org/0000-0002-2790-1146>,

Abstract: The system of conveying grammatical conjunctions is different in almost every language. The article concerns peculiarities of conveying constructions with the conjunction "that" according to the Georgian–Turkish materials, In particular, to find out what grammatical tools exist for conveying constructions with "that" in Georgian and Turkish.

In modern Georgian linguistics, the production and functions of conjunctions according to old and new Georgian are well studied, the way of their formal–semantic change is outlined, and the frequency of use each of them is determined. Compared to other conjunctions in modern Georgian, the conjunction "რომ" ("that") is used more frequently.

In Georgian, the second subjunctive can express conditionality through the conjunction "that". In the sentence – “შენც რომ გააკეთო, ცუდი არ იქნება“ = Turk. "Sen de yapsan kötü olmaz!" ("If you do it, it won't be bad") – conditionality is expressed through the conjunction "that" in both languages. Conditionality is conveyed by the conjunction "რომ“ („that“) in Georgian, it is expressed by conditional mood category signs (–sa/–se) in Turkish. In modern Georgian, "რომ" is also a spatial connection. For example, ეზოში რომ დიდი კაკალი დგას და გზისკენ მსხვილი ფესვები აქვს გაწვდილი, იქ ერთი ორმო თხილი მაქვს (ვაჯა) = თურქ. Kökleri yola çıkmış olan bahçedeki büyük ceviz ağacının olduğu yerde, bir çukur içerisinde fındıklarım var.” (there is a big walnut in the yard and it has big roots reaching towards the road, I have a pit of nuts there (Vaja). The conjunction “that” in Turkish is expressed by one of the signs of the converb (–dığı yer).

When comparing Georgian–Turkish constructions with the conjunction "that", we will try to show similarities and differences between the two structurally different languages.

Keywords: Connection, construction, Georgian–Turkish, different, transmission system.

ჰარუნ ჩიმქე

ფილოლოგიის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
ქუთაისი, თამარ მეფის #59, 4600, საქართველო,
+ (995) 593 555000, harun.cimke@atsu.edu.ge
<https://orcid.org/0000-0002-2790-1146>,

აბსტრაქტი: გრამატიკული კავშირების გადმოცემის სისტემა თითქმის ყველა ენაში განსხვავებულია. სტატია ეხება „რომ“ კავშირიანი კონსტრუქციების გამოხატვის თავისებურებანს ქართულ–თურქული მასალის მიხედვით, კერძოდ, იმის გარკვევას, თუ

რა გრამატიკული საშუალებები არსებობს „რომ“ კავშირიანი კონსტრუქციების გადმოსაცემად ქართულსა და თურქულში.

თანამედროვე ქართულ ენათმეცნიერებაში კარგადაა შესწავლილი კავშირთა წარმოება და ფუნქციები ძველი და ახალი ქართულის მიხედვით, გამოკვეთილია მათი ფორმოზრივ-სემანტიკური ცვლილების გზა, დადგენილია თითოეული მათგანის მოხმარების სიხშირე. თანამედროვე ქართულში სხვა კავშირებთან შედარებით ყველაზე მეტად გამოყენებულია „რომ“ კავშირი.

ქართულში „რომ“ კავშირის საშუალებით II კავშირებითა შეიძლება გამოხატოს პირობითობა. წინადადებაში – „შენც რომ გააკეთო, ცუდი არ იქნება“ = თურქ. „Sen de yapsan kötü olmaz!“ – „რომ“ კავშირის მეშვეობით პირობითობაა გამოხატული ორივე ენაში. რაც ქართულში „რომ“ კავშირით გადმოიცემა პირობითობა, ის თურქულში პირობითი კილოს ნიშნებითაა (-sa/-se) გამოხატული. თანამედროვე ქართულში „რომ“ სივრცითი კავშირიცაა. მაგალითად, ეზოში რომ დიდი კაკალი დგას და გზისკენ მსხვილი ფესვები აქვს გაწვდილი, იქ ერთი ორმო თხილი მაქვს (ვაჟა) = თურქ. Kökleri yola çıkmış olan bahçedeki büyük ceviz ağacının olduğu yerde, bir çukur içerisinde findıklarım var.” რომ კავშირის ფორმა თურქულში სახელზმნის ერთ-ერთი ნიშნით (-dığı yer) არის გამოხატული.

ქართულ-თურქული „რომ“ კავშირიანი კონსტრუქციების შედარებისას შევეცდებით წარმოვაჩინოთ სტრუქტურულად განსხვავებულ ორ ენას შორის როგორც საერთო, ისე განსხვავებული მხარეები.

საკვანძო სიტყვები: კავშირი, კონსტრუქცია, ქართულ-თურქული, განსხვავებული, გადმოცემის სისტემა.

შესავალი. თანამედროვე ქართულ ლინგვისტიკაში საფუძლიანადაა შესწავლილი კავშირთა წარმოება და ფუნქციები ძველი და ახალი ქართულის დონეზე, გამოკვეთილია მათი ფორმოზრივ-სემანტიკური ცვლილების გზა, დადგენილია თითოეული მათგანის მოხმარების სიხშირე.

ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს შოთა ძიძიგურის „კავშირები ქართულ ენაში“, რომელშიც სხვა კავშირებთან ერთად „რომ კავშირის“ ფუნქციებიც არის სიღრმისეულად შესწავლილი. ასევე შრომაში ყურადღება ექცევა იმ გარემოებას, რომ ერთსა და იმავე კავშირს შეიძლება ჰქონდეს სხვადასხვა სემანტიკური მხარეც.

მეთოდი. იმ კანონზომიერების დასადგენად, თუ როგორ ხდება „რომ“ კავშირიანი კონსტრუქციები ქართულსა და თურქულში, გამოვიყენეთ როგორც დაკვირვების, ასევე და მონაცემთა ანალიზის მეთოდები. აღნიშნული კვლევის მეთოდების საშუალებით შესაძლებელი იქნა მოძიებული მაგალითებზე დაკვირვების შედეგად გამოგვევლინა და გავგეანალიზებინა

მსჯელობა. ქართულ გრამატიკებში კავშირის – როგორც მეტყველების ნაწილის – საკითხი განხილულია მორფოლოგიის ნაწილში, ხოლო სინტაქსის ნაწილში იგი გაანალიზებულია რთულ წინადადებასთან დაკავშირებით. (ძიძიგური, 1973: 15).

მაქვემდებარებელი კავშირებია: სივრცითი, დროულობის, მიზეზობითი, მიზნითი, პირობითი, პირობით შედეგობითი, გამორიცხვითი, ვითარებით-შედეგობითი, ქვემდებარული, დამატებითი, განსაზღვრებითი (ძიძიგური, 1973: 55).

სხვა კავშირებთან შედარებით რთულ წინადადებაში ყველაზე მეტად გვხვდება მაქვემდებარებელი რომ კავშირი: 1. ქვემდებარულში (ქალი შეაშინა იმან, რომ ბიჭი ხელში აკვდებოდა); 2. პირდაპირდამატებითში (და ისიც ვიცი, რომ დროზე ადრე არა აქვს ფასი არც ცრემლს, არც სიცილს); 3. ირიბდამატებითში (ის ხვდებოდა, რომ მისი სიცოცხლის

აზრი მხოლოდ ეს ბიჭი იყო); 4. უბრალო დამატებითში (ექვცი არ ეპარებოდა, რომ კოლეგაზე დიდ შთაბეჭდილებას მოახდენდა"); 5. განსაზღვრებითში ("შენი სუნთქვაა ლურჯი ბალახი, ფეხს რომ უკოცნის ლამაზ ხათუნებს); 6. ადგილის გარემოებითში (ძველი ციხის ნანგრევები რომაა, იქით მიმიწევდა გული); 7. დროის გარემოებითში (ვარდთ რომ დათოვეს მიწა ყამირი, ბალღებრ ტიროდა თურმე ნიზამი); 8. ვითარებით გარემოებითში (ასანთი ისე გადაუგდო, რომ სავარძლიდან წელი არ წამოუწევია); 9. მიზეზის გარემოებითში (გული შიშით ეწურებოდა, რომ დაკაცებული შვილი ყველაფერს სხვა თვალით შეხედავდა); 10. პირობითში (ხელი რომ გაეწოდებინა, არ ჩამოართმევდა); 11. დათმობითში (ხატზეც რომ დაიფიცოს, მაინც არავინ დაუჯერებს)... არ გამოიყენება მხოლოდ მთავრის მიმართ დამოკიდებულ წინადადებაში (გეგუჩაძე, 2009: 27–28).

გრამატიკული კავშირების გადმოცემის სისტემა თითქმის ყველა ენაში განსხვავებულია. ჩვენი სტატია ეხება რომ კავშირიანი კონსტრუქციების გამოხატვის თავისებურებას ქართულ–თურქული მასალის მიხედვით, კერძოდ, იმის გარკვევას, თუ რა გრამატიკული საშუალებები არსებობს რომ კავშირიანი კონსტრუქციების გადმოსაცემად ქართულსა და თურქულში.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ახალ ქართულში რომ ყველაზე უფრო პოლისემანტური კავშირია. იგი ყველა სახის დამოკიდებულ წინადადებაში გვხვდება. დამოკიდებული წინადადება, რომელიც ამ კავშირს შეიცავს, იმისდა მიხედვით, თუ რომელი საკავშირებელი სიტყვა აღმოჩნდება მთავარ წინადადებაში, სხვადასხვა ტიპისა შეიძლება იყოს (ერთელიშვილი, 1962: 222).

ქართულის რომ კავშირის სემანტიკის გადმოცემისას თურქულში საკმაოდ საინტერესო სურათი იქმნება:

1. პირობითი კავშირი „რომ“

ახალ სალიტერატურო ენაში რომ ძირითადი პირობითი კავშირია თუ–სთან ერთად; თუ–რომ–ს როლები გაყოფილი აქვთ, ამის საწინდარია მათი მიმართება დამოკიდებული წინადადების შემასმენელთან. ფ. ერთელიშვილის აზრით კი რომ კავშირმა საშუალო ქართულშივე ფართო გავრცელება პოვა. მისი საშუალებით თითქმის ყველა ტიპის დამოკიდებული წინადადება უკავშირდება მთავარ წინადადებას (ერთელიშვილი, 1962: 153): რომ გითხრათ... არ დაიჯერებთ – Size söylesem, inanmazsınız!: ათასი წელი რომ ვიცოცხლო, ამის მეტს ვერაფერს ვნახავ – Yüz yıl yaşasak, bundan fazlasını göremeyiz: რომ მოშორდეთ, კარგი იქნება – Birbirinizden ayrılırsanız iyi olur...

თუ იხმარება რომ კავშირის მნიშვნელობითაც, მაგრამ ისე, რომ დამოკიდებული წინადადება ისევ პირობითი შინაარსისაა: ისინი კიდევ დიდხანს დარჩებოდნენ ისე, თუ კობას არ მოწყენოდა იმათი ყურება – Koba'nın onlara bakarken sıkılmaması durumunda onlar daha uzun zaman kalacaklardı.; თუ დედაჩემი არ ყოფილიყო, ოჯახში ყველაფერი არეულ–დარეული იქნებოდა – Annem olmasaydı, evde her şey karmakarışık olurdu (ერთელიშვილი, 1962:119). აღნიშნული წინადადება თანამედროვე ქართულში რომ კავშირითაც გამოიყენება: დედაჩემი რომ არ ყოფილიყო, ოჯახში ყველაფერი არეულ–დარეული იქნებოდა – Annem olmasaydı, evde her şey karmakarışık olurdu; შენ რომ არ გეთქვა, საიდან მეცოდინებოდა – Sen söylemeseydin, nereden haberim olacaktı (Bilecektim); კარგი სპეციალისტი რომ გამოხვიდე, ბევრი შრომაა საჭირო – İyi bir uzman olmak için çok çalışmak lazım...

ამგვარი თუ კავშირიანი კონსტრუქცია უახლეს სალიტერატურო ენაში აღარ იხმარება (ერთელიშვილი, 1962: 119–120). რომ კავშირის ფუნქციებს უფრო ჩამოყალიბებული სახე აქვს თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში (ერთელიშვილი, 1962: 154).

თურქულში, ქართული ენის პირობითობის გამოსახატავად რომ კავშირთან ერთად გამოიყენება თუ კავშირიც: მე რომ ვაკეთებდი არჩევანს, ჩემების სასარგებლოდ გავაკეთებდი – Seçimi ben yapıyor olsam, bizimkilerin faydasına bir şey yapardım (აწმყოს

კავშირებითი); ასე რომ გააკეთო, ცუდი არ იქნება –Böyle yapsan kötü olmaz! (II კავშირებითი); არ შემეძლო ასე რომ არ მეთქვა მისთვის – Ona bunu söylemeseydim yapamazdım (II შედეგობითი). **რომ** კავშირის საშუალებით სამივე კავშირებითმა ორივე ენაში გამოხატავს პირობითობას. ქართულ სალიტერატურო ენაში **რომ** გამოიყენება ჰიპოთეტიკური პროპოზიციით, ხოლო **თუ** თხრობითი კილოს ზმნასთან ერთად გადმოსცემს მთავარ წინადადებაში გამოხატული სიტუაციის განხორციელებისთვის აუცილებელ პირობებს. მაგრამ, როცა **თუ**-ს კავშირებითი კილოს ზმნა ახლავს, დამოკიდებული წინადადების მნიშვნელობა უახლოვდება რომ-იან წინადადებისას: ჭიშკართან რომ მივიდა, ისევ შემობრუნდა – Kariya varınca tekrar döndü (რომ + თხრობითი); 2. ეს რომ ჩემი სახლი იყოს, არავის შემოვუშვებდი – Bu benim evim olsa, kimseyi içeri almazdım. (რომ+კავშირებითი) **თუ**-იან პირობით დამოკიდებულ წინადადებაში კი ზმნა შეიძლება იყოს როგორც თხრობით კილოში, ისე კავშირებითში; 3. თუ არ გამოხვალ, მილიციას მოვიყვან – Dışarı çıkmazsan, polis çağıracağım (თუ + თხრობითი); 4. ღვინო თუ დაგჭირდეს, არ მომერიდო! – Şaraba ihtiyacın olursa, benden çekinmene gerek yok (თუ + კავშირებითი) (კოჯიმა, 2012):

რაც ქართულში **რომ** და **თუ** კავშირით გადმოიცემა პირობითობა, ის თურქულში პირობითი კილოს ნიშნებითაა (**-sa/-se**) გამოხატული. ასე რომ არ მოქცეულიყო (= თუ ასე არ მოიქცეოდა), დაილუპებოდა – Böyle davranmasaydı mahvolurdu. პირობითობის თურქულად გადმოცემისას არა აქვს მნიშვნელობა ქართულში **თუ** კავშირი იქნება გამოყენებული თუ **რომ** კავშირი, ორივე ერთი და იმავე ნიშნებით (**-sa/-se**) გამოიხატება.

-SA / -SE ნიშნები თურქულში არა მარტო პირობითობას (Bunu içersen daha iyi olursun ამას თუ დალევ უკეთესი იქნები), არამედ **ნატვრა-სურვილს** (Biraz param olsa da fakirlere yardım etsem – ცოტა ფული რომ მქონდეს და ღარიბებს რომ დავეხმარო): **ბრძანება-თხოვნას** (Buraya baksana – აქეთ შემომხედე, თუ შეიძლება!); **ვარაუდს** (Bu projeyi kazansa kazansa benim kardeşim kazanır – თუ ვინმეს შეუძლია ამ პროექტში გამარჯვება, ის არის ჩემი ძმა); **შედარებას** (Onlar yukarıda biz ise aşağıdaydık – ისინი ზემოთ, ჩვენ კი ქვემოთ ვიყავით) (Benzer, 2010: 134–137); **გამორიცხვას** (Kar da yağsa yine gelirim – თოვლიც რომ იყოს, მაინც მოვალ); **ეჭვს, შფოთვისა და შიშს** (Kariyi geç mi kapatsaydım – ნეტავ კარი გვიან დამეკეტა; Ya çocuk boğulsu – ბავშვი რომ დაიხრჩოს; Ya bir gün hastalansam bu çocuklara kim bakar? – მე რომ შეუძლოდ გავხდებ, ამ ბავშვებს ვინ მიხედავს? Ya eve hırsız girmişse – სახლში ქურდი რომ იყოს შესული); **მუქარს** (Ya olanları eşine anlatırsam – მომხდარი შენს მეუღლეს რომ მოვუყვებ); **უპირობას** (İstesen de istemesen okulunu bitireceksin– რომც არ გინდოდეს სკოლას მაინც დაამთავრებ); **მოულოდლენობასა და გაკვირვებას** (Eve gittiğimde kim ile karşılaşırsam iyi – სახლში რომ მივედი ვინ დამხვდა თუ იცით); **დაპირისპირებას** (Korkmuyorsan bana söylediklerini babana da söyle – თუ არ გეშინია, ის, რაც მე მითხარი, მამასაც უთხარი); **გაურკვეველობას** (Bilmem söylesem mi, söylemesem mi? – არ ვიცი ვთქვა თუ არა?); **პირობის მიუხედავად შეუსრებლობას** (Ne yaparsan yap adam bildiğini okuyor – რაც არ უნდა გავაკეთო, მაინც თავისაც არ იშლის); და **მიშვებულობას** (Ders çalışsam ne olur çalışmasam ne olur – გინდ იმეცადინე გინდ არა, მაინც შედეგი არ მოჰყვება) (Bulak, 2011: 29–33) გამოხატავს. აღნიშნული ნიშანი როცა პირდაპირ ზმნის ფუძეს ერთვის მაშინ სურვილს (Yapsam – რომ გავაკეთო = რომ + კავშირებითი), ოღონდ როცა რომელიმე დროის ფორმას ერთვის ამ შემთხვევაში პირობას გამოხატავს: Bugün gelirsən... – დღეს თუ მოხვალ ... თუ + თხრობითი). თურქულში ორი პირობითი კილო მოქმედებს: 1. პირობითი კილო - I ანუ სუსტი; პირობითი - II ანუ ძლიერი. პირველში ზედ ედება ზმნის ფუძეს, ხოლო მეორეში კი სხვადასხვა ასპექტობრივ-დროული სემანტიკის შემცველ დროის გამომხატველ ფორმას (ჯანაშია, 1998: 177–178).

მყოფადის კავშირებითის დროს ოდნავ განსხვავებული სურათი იქმნება. აწყოს კავშირებითის კილოსთან ერთად **რომ** კავშირის გამოყენება სურვილს გამოიწვევდა, ამ

შემთხვევაში კი პირობის მქონე წინადადებას წარმოადგენს. მაგალითად „რომ გავიგებდე როდის მოვკვდები – Bir bilsem ne zaman öleceğimi“ მაგალითის თურქულად თარგმნისას ვლელბულობთ პირობით კილოს.

სალიტერატურო ქართულში გვხვდება ისეთი ფორმა, რომელთაც მოკლებული აქვთ რომ კავშირი, ასეთია: შენს ადგილას (ადგილზე).. აღნიშნული ფორმა სრულყოფილად რომ ითქვას, უნდა იყოს: შენს ადგილას რომ ვიყო (შენს ადგილას რომ ვყოფილიყავი) – Senin yerinde olsam (Senin yerinde olsaydım...). და ქართულში კიდევ მოიპოვება ისეთი ფორმები, რომლებში რომ არის, მაგრამ არ გვხვდება მოქმედება. ასეთია: შენ რომ არა, მე ვერაფერს გავხვდებოდი (= შენ რომ არ ყოფილიყავი, მე ვერაფერს გავხვდებოდი) – Sen olmasaydın, benden hiçbir şey olmazdı. აღნიშნული ფორმა თურქულად სრულყოფილად უნდა ითქვას, სხვა შემთხვევაში გაუგებრობას გამოიწვევს.

2. სივრცითი კავშირი „რომ“

თანამედროვე ქართულში რომ სივრცითი კავშირიცაა. მაგალითად, ეზოში რომ დიდი კაკალი დგას და გზისკენ მსხვილი ფესვები აქვს გაწვდილი, იქ ერთი ორმო თხილი მაქვს (ვაჟა) = თურქ. Kökleri yola çıkmış olan bahçedeki büyük ceviz ağacının olduğu yerde, bir çukur içerisinde fındıklarım var (ძიძიგური, 1973: 64–65); გაჩერებასთან რომ კაცი დგას, ჩემი ძმა ის არის – Durağın yanındaki adam benim kardeşim; რომ კავშირის ფორმა თურქულში სახელზმნის ერთ–ერთი ნიშნით (–**dığı** yer) არის გამოხატული.

3. დროულობის კავშირი „რომ“

დროულობის კავშირები მონაწილეობენ დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადებების კონსტრუქციაში.

ახალ ქართულში რომ დროულობის ძირითადი კავშირითაგანია (ძიძიგური, 1973: 74). რომ დაამთავრა ამბის მოყოლა, მკითხა... – Hadiseleri anlatmayı bitirdiğinde (bitirdiği zaman) bana sordu...; ახალ ინფორმაციას რომ გეტყვი, მაშინ მაშინ დაფიქრდები... – Yeni bilgileri söylediğimde (söylediğim zaman) daha ayrıntılı düşüneceksin; სადილი რომ გაათავეს, უეცრად მოესმათ რაღაც ყვირილი – Yemek bittiğinde aniden bir bağırıtı duydular; სახლში რომ მივედი, არავინ არ დამხვდა – Eve gittiğimde evde kimse yoktu...

მიუხედავად იმისა, რომ დროულობის გაგების ფორმა თურქულში სახელზმნის ერთ–ერთი ნიშანზე სიტყვა დროს (–**dığı** zaman) დართვით არის გამოხატული, მაინც თურქულის პირობითობის (–**sa/–se**) სემანტიკას ატარებს: Eve gidersek olanları anlatalım – თუ სახლში მივედით, მომხდარი მოვუყვით; Eve gittiğimiz zaman (gittiğimizde, gidince) olanları anlatalım – სახლში რომ მივალთ, მომხდარი მოვუყვით. როგორც ვხედავთ სხვადასხვა გრამატიკული ფორმებით გამოიხატება ერთი და იგივე შინაარსი.

4. მიზეზობითი კავშირი „რომ“

მიზეზობითი კავშირი ჩამოყალიბებულია ახალ სალიტერატურო კავშირში: გმადლობ, რომ მშვიდობიანად გადაარჩინე – Sağ salim kurtardığın için teşekkür ederim; აკაკის გული დაუწყდა, რომ დასაპატიებელი ვერავინ დაინახა – Davet edebileceği kimse kalmadığı için Akaki'nin kalbi kırıldı; მადლობას გიხდით, რომ მოხვედით – Geldiğiniz için teşekkür ederim; ყველაფერი უნდა გავაკეთო იმისთვის, რომ ხვალ თავისუფალი დრო მქონდეს – Yarın boş vaktimin olması için bugün herşeyi yapmam lazım... რომ კავშირის ფორმა თურქულში სახელზმნის ერთ–ერთი ნიშანზე თვის თანდებულის დართვით (–**dığı** için) არის გადმოცემული (ძიძიგური, 1973: 103).

5. მიზნითი კავშირი „რომ“

ახალ სალიტერატურო ქართულ ენაში რომ კავშირის ერთ–ერთი ძირითადი ფუნქციაა მიზნის გამოხატვაა.

მეორე დილას მღვდელი ვიკითხე, რომ უპატრონო კაცი მეზიარებინა – Diğer sabah kimsesiz adamın günahlarını affetmesi için papazı sordum; მომეც საზრდო, რომ გავძლე –

Doyabilmem için bana para ver; მოვედი იმისთვის, რომ შენთვის მეტყვა გუშინდელი ამბავი – Gelmemin sebebi dünkü hadiseleri sana anlatmaktı...

ქართულ სალიტერატურო ენაში ინვერსია კავშირისა სრულიად დასაშვებია. მაგ., მეორე დილას მღვდელი ვიკითხე, ის უპატრონო რომ მეზიარებინა...

ინვერსიის შემთხვევაში ის კი სავალდებულოა, რომ კავშირს შემასმენლის წინა პოზიცია ეკავოს (ძიძიგური, 1973: 113).

6. გამორიცხვითი კავშირი „რომ“

ირეალური გამორიცხვის ფუნქცია დაკისრებული აქვს აგრეთვე **რომ** კავშირს: მთელი ქვეყანა მტრად რომ გადამეკიდოს, მაშინაც არ დაგთმობ – Bütün dünya bana düşman kesilse yine de seni vermem; ავად რომ ვიყო, მაინც წავიდოდი სანადიროდ – Hasta olsam bile yine de giderdim; შენ რომ არ წამოხვიდე, მე მაინც წავალ – Sen gelmesen bile ben yine de giderim; ეს ამბავი ჩემთვის რომ არ ეთქვათ, მაინც გავიგებდი – Bunu bana söylemeseler bile öğrenirdim...

მართალია სემანტიკურად ირეალურ მოქმედებას გამოხატავს, მაგრამ მაინც პირობითობაა გამოხატული.

იმავე მნიშვნელობას გამოხატავს „რაც უნდა“ კონსტრუქციაც: რაც უნდა ახლო მანძილიდან ესროლა ნადირისათვის, უთუოდ ააცდენდა (გოგებაშვილი); რა უნდა ცუდ გუნებაზე იყოს კაცი, შოშია დარდს უქარვებს (გოგებაშვილი)... თანამედროვე ქართულში II კავშირებითია, აგრეთვე, რაც (არ) უნდა თქვას, გააკეთოს, იფიქროს... ტიპის ფრაზეოლოგიურ გამოთქმებში. მაგალითად, წინადადებაში – „რაც არ უნდა იჩქაროს, მაინც დაგვიანებულია“ = თურქ. “Ne kadar acele ederse etsin, yinede geç kalınmış” – (რაც არ უნდა) თურქულად პირობითი კილოს ნიშნით (–sa/–se), ხოლო (იჩქაროს) მიმღეობითი ფორმითაა (geç kalınmış) გამოხატული.

7. ვითარებითი–შედეგობითი კავშირი „რომ“

ახალ სალიტერატურო ქართულ ენაში **რომ** კავშირის ძირითად ფუნქციებს შორის ერთ-ერთი ფუნქციაა ვითარებით-შედეგობითის გამოხატვა:

სოფლის თავზე ისე ვერ გამივლია, რომ ყველამ მე არ მომაპყროს თვალი – Köyün başından herkes bana bakmadan geçmek nasip olmadı; ისეთის ხმით უპასუხა, რომ ელგუყას შერცხვა – Öyle bir sesle karşılık verdi ki Elguca utandı... (ძიძიგური, 1973:113–114).

თანამედროვე სალიტერატურო ენაში ასე **რომ** მტკიცედ ჩამოყალიბებული შედეგობითი კავშირია. მაგ., ყველაფერი გავაკეთე, ასე რომ დასვენება შემიძლია – Her şeyi yaptım ve sonuç olarak artık dinlenebilirim.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა თურქულში პირობითობის ნიშანი (–sa/–se) **გამოიყენება ჩართულ სიტყვებსა და გამონათქვამებშიც და გამოხატავს:**

❖ ვარაუდს (Görünüşe bakılacak olursa bu yıl ekinler iyi ürün verecek – როგორც ჩანს, წელს კარგი მოსავალი იქნება);

❖ უცვლელობას (Yer yerinden oynasa o bildiğini okur – ქვეყანაც რომ დაიქცეს, ის თავისას არ იშლის);

❖ დამატებას (Daha olmazsa komşulardan yardım isteriz – თუ კი არ გამოვა მეზობლებს ვითხოვთ დახმარებას);

❖ ახსნას (Doğrusunu söylemek gerekirse bütün tatlıları ben yedim – სიმართლე რომ ითქვას, ყველა ნამცხვარი მე შევჭამე);

❖ კითხვას (Niye dersiniz sebebini ben de bilmiyorum – თუ კის შემეკითხებით რატომო, მიზესი მეც არ ვიცი);

❖ არჩევანს (Ben olsam onu evden kovardım – შენს ადგილას იმას სახლიდან გავაგდებდი);

❖ შეთავაზებას (İsterseniz bu gülü size hediye edeyim – თუ სურვილი გაქვთ, ამ ვარდს თქვენ მოგართმევთ);

- ❖ ყურადღების მიქცევას (*Baksana adam hala bana neler yapıyor* – ერთი ამას შეხედეთ, რას მშვრება);
- ❖ ვარაუდს (*Böyle olsa bile kardeşini korumalıydın* – ისეთს რომ ყოფილიყო, მაინც უნდა დაგეცვა ძმა);
- ❖ ნებისყოფას (*Ne pahasına olursa olsun okulumu bitireceğim* – რაც არ უნდა დამიჯდეს, სკოლას მაინც დავამთავრებ);
- ❖ თავის დანაზღვრას (*Neyse şimdi olayın çözümüne bakalım* – დავანებოთ ამას თავი და მოვუძებნოთ გამოსავალს);
- ❖ საპირისპირო აზრს (*Bilsen onu nasıl sevdiğimi* – რომ იცოდე, როგორ მიყვარს ის);
- ❖ დაახლოებას (*Neredeyse kaza yapacaktık* – სადაცაა ავარიაში მოვყვებოდით);
- ❖ შედეგს (*Öyleyse bugün bize geliyorsunuz* – ასე რომ დღეს ჩვენთან მოდიხარ);
- ❖ მიზეზს (*Neden dersen onun kabiliyeti o kadardı* – თუ მკითხავ რატომო, მას მეტი არ შეუძლია) (*Bulak, 2011: 33–35*).

რომ კავშირი აგრეთვე განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებას აკავშირებს მთავართან: ძლივს ერთი კაცი არა ვნახე სოფელში, რომ მომიწონა ნაკეთები – *Nihayetinde yaptılarımı beğenen bir insan buldum...*

რომ კავშირი ხან დამოკიდებული წინადადების თავშია, ხან დამოკიდებული წინადადების შემასმენლის წინ არის გადანაცვლებული, ზოგი წინადადება რომ კავშირს ორივეგან იგუებს (წამალი იცის იმისთანა, რომ სამ დღეში მოურჩენს ზურგს, შდრ.: წამალი იცის იმისთანა, სამ დღეში რომ მოურჩენს ზურგს).

რომ კავშირიანი დამოკიდებული წინადადებით ისაზღვრება არსებითი სახელი ან ნაცვალსახელი, ერთი სიტყვით, ბრუნებადი სიტყვა მთავარ წინადადებაში. რომ კავშირის ნაცვლად ჩვენ რომ რომელი–მისამართი ნაცვალსახელი ან სხვა მიმართებითი ნაცვალსახელი გვქონოდა, და ასეთ მონაცვლეობა კი საუერთოდ შესაძლებელია (ძნელად იპოვება ისეთი კაცი, რომ მართალს სიტყვას გონება გაუსწოროს); შდრ.: ძნელად იპოვება ისეთი კაცი, რომელსაც მართალს სიტყვას გონება გაუსწოროს... (ერთელიშვილი, 1962: 156).

თანამედროვე ქართულ ენაში რომ კავშირი ზმნიზედასთან მეზობლობაში გვამღევს რთულ კავშირს. ასე რომ, ისე რომ, ისეთნაირად რომ, ამგვარად რომ, იმნაირად რომ, იმდენად რომ, იქამდე რომ... (ერთელიშვილი, 1962:158-159). ასეთი ფორმების თურქულად გადმოცემისას არ გვხვდება თურქულის პირობითობის ნიშნები (-sa,-se). აღნიშნული რთული კავშირები ითაგრმნება თავისი შინაარსის მიხედვით: დღეს ბევრი საქმე მაქვს, ასე რომ ვერაფრით ვერ მოვალ თქვენთან – *Bugün çok işim var ve sonuç olarak size gelmem mümkün değil*. თარგმანში ასე რომ გამოხატულია (sonuç olarak) კონსტრუქციით

დასკვნა. ქართულ–თურქული რომ კავშირიანი ფორმათა შედარებითი ანალიზის შედეგად კარგად ჩანს სტრუქტურულად განსხვავებულ ორ ენას შორის როგორც საერთო, ისე განსხვავებული მხარეები. მსგავსება და განსხვავება ეხება სემანტიკური, გრამატიკული და ლექსიკური საშუალებების შესაბამისობას. გამოხატვის თავისებურებანი გარკვეულ სირთულეებს ქმნის ქართული და თურქული ენობრივი კონტაქტების დროს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- გეგუჩაძე, ლ. (2009). რომ კავშირის პოლისემანტიკურობისათვის. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი. *გრიგოლ კიკნაძე – 100. 195, 27–28*.
- ერთელიშვილი, ფ. (1962). რთული წინადადების ისტორიისათვის ქართულში. *ჰიპოტაქსის საკითხები*. 1. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

- კოჯიმა, ი. (2012). ერთი ტიპის კავშირებითი პირობითი წინადადებისთვის ქართულში. *ქართველოლოგი*. 17. მოძიებულია ვებგვერდიდან: <http://kartvelologi.tsu.ge/public/ge/arqive/2/2>
- ძიძიგური, შ. (1973). *კავშირი ქართულ ენაში*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ჯანაშია, ნ. (1998). *ზმნა თანამედროვე თურქულ ენაში*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- Benzer, A. (2010). *-sA Ekinin İşlevleri ve Dilek-Şart Ayrımı*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* • 131, გვ. 131–140.
- Bulak, Ş. (2011). *-sA' Ekinin İşlevleri*, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 46, Erzurum 2011, გვ. 25–38.

REFERENCES

- geguchadze, l. (2009). rom k'avshiris p'olisemant'ik'urobisatvis [For the polysemanticity of the “რომ” conjunction]. ivane javakhishvilis sakhelobis tbilisis sakhelmts'ipo universit'et'i, humanit'arul metsnierebata pak'ult'et'i [Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Humanities]. *grigol k'ik'nadze – 100 [Grigol Kiknadze – 100]*. 195, 27–28.
- ertelishvili, p. (1962). rtuli ts'inadadebis ist'oriisatvis kartulshi [როული წინადადების ისტორიისათვის ქართულში For the history of the Complex sentence]. *hip'ot'aksis sak'itkhebi [The issues of Hipotaxis]*. 1. Tbilisi: Tbilisi State University Publishing House.
- k'ojima, i. (2012). erti t'ip'is k'avshirebiti p'irobiti ts'inadadebistvis kartulshi [For one type of the subjunctive conditional sentence]. *kartvelologi [Kartvelologist]*. 17. Retrieved from <http://kartvelologi.tsu.ge/public/ge/arqive/2/2>
- dzidziguri, sh. (1973). *k'avshiri kartul enashi [Conjunction in the Georgian language]*. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House.
- janashia, n. (1998). *zmna tanamedrove turkul enashi [The verb in the moder Turkish language]*. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House.
- Benzer, A. (2010). *-sA Ekinin İşlevleri ve Dilek-Şart Ayrımı*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* • 131, გვ. 131–140.
- Bulak, Ş. (2011). *-sA' Ekinin İşlevleri*, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 46, Erzurum 2011, გვ. 25–38.